

SANCTUS STEPHANUS

ABBAS CISTERCIENSIS III

NOTITIA HISTORICA

(Acta Sanctorum Bolland., Aprilis tom. II, pag. 496)

CAPUT PRIMUM.

Ortus, Vita monastica: peregrinatio. Accessus ad Molisium et Cistercium: ejus prioratus.

1. Præcipui auctores Cisterciensis ordinis fuerunt S. Robertus, B. Albericus, et jam indicatus S. Stephanus, quem Romani Martyrologii tabulæ hoc die memorandum proponunt. Vitam S. Roberti abbatis Molismensis, et fundatoris habitus ordinis Cisterciensis, dedimus die 29 hujus mensis Aprilis (1), ubi latius primordia ordinis totius examinamus: atque allegamus varia de S. Stephano, hic non nisi obiter attingenda, ad quæ, ne moles operis accrescat, benevolam Lectorem remittimus. Vitam B. Alberici, sed ex Fasciculo sanctorum ordinis Cisterciensis a Chrysostomo Henriquez collecto, dedimus 26 Januarii. Habebat illam lib. I, distinct. 2, eique subjunxit distinct. 3 Vitam S. Stephani, quam curiosus Lector ibidem reperiet. Nos ex variis, et potissimum ex libro utroque Exordii Cisterciensis, præcipua seligimus.

2. De origine S. Stephani Angelus Manrique, in sua introductione ad Annales Cistercienses cap. 2, num. 4, ita loquitur: « Stephanus, cognomento Hardingus, genere nobilis, natione Anglus, professione fuit monachus; quod vitæ genus ab adolescentiâ sectabatur, ad Shirburnense monasterium induto habitu. Ex Anglia studiorum causa primum Scotiam, inde in Galliam Parisios transfretaverat. Ibi profanis litteris libatis, sacras penitus hausit disciplinas; labore assiduus, ingenio profundus, meditatione præcipuus: et in quo (ut Malmesburiensis lib. IV *De regibus Anglorum* verbis utar) « scientia litterarum cum religione quadrabat: sermone comis, facie jucundus, animo semper in Domino lætus. His solidioribus jactis fundamentis, post aliquot annos Romam proficiscitur, sacris liminibus visitandis venerandisque, clerico studiorum sibi socio adjuncto. Mirum in juvene, quamvis religioso: quominus integrum Psalterium singulis diebus devotus decantaret, nullis occupationibus distractionibusve, nullis negotiis potuit impediri: inter ipsa etiam viarum

A incommoda, naturæ obsequia, et quæ hominem traherent erga proximos opera pietatis utriusque tabulæ, decantando Psalterio tempus et locus fuit, eodem clerico alternis respondente, fideli socio et prompto ad omne bonum. » Ita Exordium magnum Cisterciense lib. I, c. 27, sæculo duodecimo a monacho Claravallensi scriptum: ex quo asserit idem Manrique ad an. 1106, cap. 1, n. 5, « S. Stephani historiam summe illustrari. » At n. 5, cap. 2, in Introductione, ista addit:

3. « Post visitata Romæ loca sacra, crediderim et perfectioris adhuc vitæ ab Stephano Hardingo conceptum votum, lætus uterque Gallias repedabat; cum ecce pervium Lingonense territorium, et in eo Molisium recenti fama ad monachos divertendi occasio fuit. Sensit Stephanus se deberi novæ fabricæ, novo cœnobio, sive quod verius dicam futuro ordini: et Roberto Albericoque decrat tertius, triplici illi funiculo texendo, rumpendo nunquam, tot homines cælestibus vinculis ligaturo. Non tamen defuit ferventi tunc spiritui, sub validiore pietatis specie, acris tentatio: vetus societas solvenda dirimendaque, tum primum clerico ab ipso dissentiente, nec acquiescente remanere apud Molisium. Parentes olim fratresque dimissi relietæque opes, gloria mundi sprete, oblectamenta et delicta superata minus negotii facesserunt viro Dei, quam unius probi ac probati amici jactura imminens, vel tot sanctorum convictu compensanda. Sed vicit tandem animum hærentem occulta vis, quæ Stephanum Cistercio præparabat. Auxit Molismensem conventum recens hospes, lætantibus angelis, tabescentibus dæmonibus, Roberto Albericoque, abbate et priore, et cæteris fratribus suis æque gaudentibus. »

4. Deformata postmodum Molisium præ abundantia, nec corrigibilis, a S. Roberto deseritur, cura B. Alberico relicta: sed hic, verbera et carcerem perpressus, cum S. Stephano in eremum, cui Unicus nomen erat, secessit. Verum ad Molisium omnes revocati multa reformarunt: quia tamen non possent omnia, novum cœnobium construere meditantur, et

(1) Vide Patrologiæ tom. CLVII.

ad id facultate a legato apostolico impetrata, Cistercium A eligunt, actore potissimum S. Stephano: de quo in al- legato supra Exordio cap. 10, lib. 1, ista leguntur: « Cum verbum innovandæ religionis motum fuisset, ipse Stephanus primus inter primos ferventissimo studio laboravit, ac modis omnibus institit, ut locus et ordo Cisterciensis institueretur: cujus postmo- dum, ordinante Deo, pastor ac doctor, erat instituendus. » Forsan etiam ad Odonem ducem Burgundiæ, auxilium peti- tum, missus fuit. Quæ omnia ad S. Roberti Vitam deduximus.

5. Cœptum ergo incoli cœnobium anno millesimo nonagesimo octavo a die 21 Martii, sub S. Roberto primo abbate: sed hoc jussu pontificis sequenti anno reverso Molisium, B. Albericus in abbatem promo- tus, et S. Stephanus ab eo prior suffectus est: qui B simul cum eo vigorem disciplinæ auxit, confirma- tionemque monasterii apud Paschalem promovit, jovitque in primis Cistercii statutis formandis: et sic initium reformationis Cisterciensis datum, atque vestis alba assumpta est. In obitu B. Alberici, ab hac vita anno 1109 subtracti, habitum a S. Stephano sermonem fuisse, aliqua traditio est: et is, cum reliquis Alberici Actis, habetur 26 Januarii.

CAPUT II.

Abbas creatur: prima ejus statuta. Paupertas domus divinitus sublevata. Attentio ejus in oratione. Humi- litas.

6. Auctor Exordii magni Cisterciensis, lib. 1, cap. 27, a Manrique citatus ad annum 1109, cap. 2, scri- bit: « Post mortem vero secundi sui pastoris, Ci- C sterciensis Ecclesia adhuc pauper et modica convenit de electione abbatis sine personarum acceptione tractare. Et mediante gratia Spiritus sancti, elegerunt virum bonum, nomine Stephanum, natione Anglicum, qui cum eis de Molismo exierat; virum conspicuæ sanctitatis; omniumque virtutum gratia decoratum, cremi amatorem et ferventissimum sanctæ paupertatis æmulatorem. Quod cum donante Domino, sicut præfati sumus, factum fuisset, tanquam fidelis et prudens dispensator, cœpit illico devotissima mentis intentione tractare qualiter ordinem suum noviter fundatum, et adhuc in multis vacillantem (quippe nondum perfectis et meram paupertatem redolentibus excultum) in melius pro- D vcheret et extolleret, talique moderatione roboraret, ut Domino Jesu fructum plurimum adferre vale- ret. Convocatis itaque fratribus suis, et habito cum eis consilio, tam ipse quam fratres ejus interdixe- runt ne dux terræ illius seu aliquis alius princeps curiam suam in aliquo tempore in Ecclesia illa teneret, sicut antea in solemnitatibus agere solebant. Deinde ne quid in domo Dei, in qua die ac nocte Deo ser- vire cupiebant, remaneret quod superbiam aut superfluitatem redoleret; aut paupertatem virtutum custodem, quam sponte propter Deum elegerant, aliquando corrumpere, confirmaverunt etiam, ne retinerent cruces aureas vel argenteas, sed tantum ligneas coloribus depictas, neque candelabra, præter

unum ferreum; neque thuribula, nisi cuprea vel ferrea; neque casulas, nisi de fustaneo vel lino sive panno, sed sine auro vel argento; neque albas vel amictus, nisi de lino, similiter sine auro vel argento. Pallia vero omnia et cappas atque dalmaticas tuni- casque ex toto dimiserunt. Calices non aureos, sed argenteos, et si fieri posset deauratos; fistulam argenteam, et si possibile sit deauratam; stolas quoque ac manipulos de panno tantum, sine auro et argento, haberi voluerunt. Pallæ quoque altarium, ut de lino fierent, et planæ sine pictura, statuerunt: et ut ampullæ ad ministerium altaris sine auro et argento essent. »

7. Hactenus ex citato Exordio, in quo indicati du- ces terræ illius, erant duces Burgundiæ, a Roberto rege Francorum prognati; ex quibus Roberti ipsius pronepos Odo primus, fundator hujus monasterii, obierat anno 1102, et tunc vivebat filius Odonis Hugo, mortuus anno 1142; cui successit Odo secundus, dicti Hugonis filius; qui superfuit usque ad annum 1152. Horum trium epitaphium exstat Cistercii in sacello ecclesiæ ad dexteram. De sacris vestibus, potissimum rejectis et non admittendis imposterum, varia inquit Manrique, et pallia videntur potissi- mum generice sumpta, sub quibus quasi species palliorum sumuntur *cappæ*, de choro scilicet, seu *pluvialia*, pro presbyteris; *dalmaticæ*, pro diaconis et subdiaconis; et *tunicæ*, pro thuribulario et cero- ferariis. *Fistula* in usu erat pro iis qui præter sa- crificantem hauriebant sanguinem Christi. Quem ritum adhuc in solemnibus sacris vidimus observari apud Cluniacenses: et Cajetanus par. 1, quæst. 80, art. 12, qu. 3, indicat, « in ordine Cisterciensi ali- cubi communionem fieri sub utraque specie: » quod etiam ad sanctimoniales ejusdem ordinis pertinuisse, vidimus 13 Aprilis in Vita Vener. Idæ de Lovanio lib. III, num. 10.

8. De ordinis sub S. Stephano paupertate usque ad mendicitatem, ista habet dictus auctor Exordii l. 1, cap. 23, et ex eo Helinandus monachus Cisterciensis (qui circa annum 1212 in Monte-Frigido floruit) apud Vincentium Bellovacensem, lib. xxvi Speculi historialis, c. 2: « Memini me audivisse magistrum Petrum cantorem Parisiensem, virum justissimum atque doctissimum, referentem de Abbate isto Ste- phano Cisterciensi, quod cum ei quadam die nuntia- tum esset a suo cellario, nihil haberi in monasterio unde vel una die fratrum necessitas sustentari possit, respondit: *Sternite nobis duos asinos*. Qui cum strati essent, fecit secum ascendere conversum unum, et jussit ei ut in quodam vico panem ostiatim mendica- ret, et ipse similiter in alio faceret; et postquam sic fecissent, ad unum locum, quem ei designaverat, convenirent. In loco prædicto sibi jam redeuntes obviabant, cum ecce abbas vidit sacculum conversi multo pleniorum quam suum; et subridendo ait: « Ubi mendicasti? ut video, in crassiori platea coi- legisti quam ego. — Respondit Conversus: Presby-

ter ille, quem vos optime nostis, sacculum meum implevit. Quod audiens abbas, ingemuit et ait : Vae vobis, quare ibi aliquid accepistis? Nesciebatis quod presbyter ille Simoniace ordinatus sit? et quod accepit est lepra et rapina? Vivit Dominus, quia de omni, quod dedit, nihil gustabimus. Absit quod peccatum illius comedamus, et nobis incorporetur. Convocatisque pastoribus ovium, qui non longe erant, totum conversi sacculum in sinus eorum evacuavit. Hæc ibi, quibus similia plura narrat auctor Exordii, et lib. 1, cap. 31, ista dicit :

9. Instabat sancta solemnitas Pentecostes, et in ipsa sacratissima die vix tanti panes in eadem domo inveniri poterant, qui fratribus sufficerent. Tum vero fratres vehementer exhilarati, tanquam si de ipsa paupertate sua, quam propter Deum sustinebant, saginarentur, missam tantæ solemnitatis cum summa devotione in jubilo cordis cantare ceperunt. Et ecce necdum finita missa, de promptuariis gratiæ Dei largam benedictionem repente, unde non sperabant, sibi transmissam cum multa gratiarum actione suscepserunt. In his et similibus vir Dei perpendens quam veraciter Scriptura dicit, Quoniam nihil deest timentibus eum; largitatem et miserationem Domini super se et super fratres suos admirans, magis ac magis in sancta religione proficiebat et beatæ paupertatis angustiis gloriabatur sicut in omnibus divitiis. Dein cap. 34 sequentia, his subnectenda, tradit idem auctor exordii.

10. Quodam tempore cum domus Cistercii magna fuisset paupertate adstricta, ven. abbas Stephanus vocavit unum ex fratribus suis, et loquens ad eum in spiritu Dei dixit : Vides, charissime frater, quia magna coarctati sumus inopia, et prope est ut fratres nostri fame et frigore cæterisque molestiis periclitentur. Vade ergo ad nundinas Vercelliaci, quæ proxime instant : et compares ibi quadrigas tres, et earum singulis ternos equos fortes atque tractores, quibus maxime egemus ad onera nostra portanda. Cumque quadrigas illas pannis et alimæ aliisque rebus necessariis oneraveris; adduces eas tecum, cum gaudio et prosperitate revertens ad nos. Respondens autem frater dixit : Paratus sum, domine Pater, ut tuis jussionibus obsequar, si pretium dederis ad illa subsidia comparanda. Cui venerandus abbas, in paupertate sua de misericordia Dei magnifice præsumens, respondit : Vere, frater, scias, quia cum sollicitus et anxius quærerem, unde necessitatibus fratrum nostrorum subvenirem, tres tantum denarii isti in domo ista reperti sunt : hos si volueris tolle : reliqua vero quæcunque defuerint, tibi Domini nostri Jesu Christi misericordia providebit. Securus itaque vade, quia mitte Dominus angelum suum tecum, et prosperum faciet iter tuum. Profectus itaque Vercelliacum frater ille, a quodam viro fideli et timorato hospitis receptus est. Qui dum itineris ejus causas et fratrum indigentiam agnovisset, abiit in instanti ad quendam locupletissimum virum vic-

inum suum, qui desperato languens ac pene jam moriturus, facultates suas pauperibus erogabat. Cumque Cisterciensium monachorum, quorum jam in partibus illis sanctitas celebris habebatur, eidem infirmo penuriam indicasset : vocatus ad domum ejus supradictus frater, tantam pecuniæ summam ab ipso moriente recepit, ut cuncta quæ injunxerat ei abbas sufficienter ex ea compararet.

11. Acceptis itaque tribus rhedis cum novem quadrigariis equis, ornavit atque oneravit eas cunctis quæ fratrum usibus opportuna esse cognovit. Et ita qui vacuus venerat, secundum prophetiam abbatis, plenus et gaudens ad suos remeavit. Cumque Cistercio appropinquaret, nuntium misit qui abbati ejus significaret adventum pariter et proventum. Quo audito venerabilis pater exsultavit in Domino vehementer, et convocatis in unum fratribus, ait : Deus miserationum Dominus, Deus miserationum libere ac liberaliter egit. Vere nobiliter, vere elegantè fecisti, Procurator et Pastor noster, apertens manum tuam, et implens benedictione tua penuriam nostram. Tunc ordinata processione occurrerunt obviam venienti fratri usque ad portam, ita ut ipse abbas procederet indutus vestibis sacris cum pastorali virga, ministris præcedentibus eum cum cruce et aqua benedicta. Exceperunt ergo solemniter et cum multa gratiarum actione elemosynam, non ut ab homine præstitam, sed tanquam cælitus missam a Domino et misericordiam a Deo salutari suo. Porro vir iste prudens et spiritualis, sicut intelligi datur, in hac tam celebri susceptione beneficii, filios suos tam præsentis, quam posteris admonere voluit, ut hujus miraculi gratiam jugi meditatione retinerent, atque ex eo discerent in cunctis necessitatibus suis pia confidentia præsumere de misericordia Dei; qui nunquam deserit sperantes in se, sed est semper pauperum suorum piissimus consolator, atque adjutor in opportunitatibus in tribulatione. Hactenus auctor Exordii apud Marique ad annum 1110. Huic annectimus quæ eidem Stephano ægro post apertam venam contigerunt ac referuntur lib. II Exordii, cap. 50, his verbis :

12. Minuerat aliquando sanguinem propter Christum pauper abbas Stephanus, et propter inopiam domus cellarius, cui ex præcepto regulæ pauperum et infirmorum cura incumbit, nihil ad manum habebat, unde pauperi et infirmo abbati suo lautius aliquid edulium præpararet. Et sincera charitate abbatem suum diligens, discurrebat si forte alicubi aliquid inveniret : unde charitatem qua intus ardebat, etiam foris ostenderet. Cum ecce avis quædam grandis advolat, non mediocris quantitatis piscem unguibus ferens in quem continuo coram mirantium oculis projecit et recessit, copiosam prædam cellario relinquens, unde abbatis sui minutioni sufficeret ac provideret. Sed ex libro I ejusdem Exordii addendum illud, quod cap. 32, narratur :

13. Cæterum quam non surdus Stephanus fuerit auctor sanctæ regulæ, præcipientis, ut sic stemus ad

psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ, A ex eo quod subdimus, liquebit. Mos erat ei, ut lecta collatione cum ecclesiam intraret; ostium ecclesiæ manu teneret, et digitos firmiter quasi pro signo premeret: sicut solent homines signum aut modum facere, quatenus per hoc admoniti, memoriæ arctius imprimant, quod oblivisci nolunt. Cumque hoc frequenter faceret, quodam die unus de fratribus, cui familiaritas ausum præbuit, interrogavit eum cur hoc faceret. Cui Pater sanctus: « Omnibus, inquit, cogitationibus meis, quas ex injuncto officio pro dispositione domus per diem admittere cogor, dico ut foris remaneant, nec prorsus ingredi præsumant, sed expectent usque eras, ut dicta prima hic eas inveniam. » Hæc ibi, quibus similia de S. Bernardo narrantur; qui potuit illud a S. Stephano suo abbate didicisse. Dein cap. 33, ista adduntur: « Quantæ vero humilitatis fuerit, quamque odio habuerit omnem fastum superbiæ; ferula pastoralis ejus, cum qua in festivis processionibus incedere solebat, satis indicat: quæ usque hodie in Cisterciensi sacrario ob reverentiam tanti Patris conservata, et in magna veneratione habita, non multum a communibus sustentatoriis, quibus senes et debiles iunili fere solent, distare videtur. »

CAPUT III.

In tædio deficientis posteritatis consolatio ab apparente Monacho defuncto, et a visione moribundi. Adventus S. Bernardi et aliorum.

14. Guilielmus abbas S. Theodorici lib. 1 Vitæ S. Bernardi, cap. 5, ista scribit: « Eo tempore novellus et pusillus grex Cisterciensis, sub abbate viro venerabili Stephano, cum jam graviter ei tædio esse inciperet paucitas sua, et omnis spes posteritatis decideret, in quam sanctæ illius paupertatis hæreditas transfunderetur, venerantibus omnibus in eis vitæ sanctitatem, sed refugientibus austeritatem; repente divina visitatione tam læta, tam insperata lætificatus est, ut in die illa responsum hoc a Spiritu sancto accepisse sibi domus illa videretur: Lætare sterilis quæ non pariebas, et clama quæ non parturiebas, quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum (Isai. LIV, 1), de quibus postmodum visura es filios filiorum usque in multas generationes. » Hæc ibi. At quomodo in ea desolatione moribundum monachum sit allocutus S. Stephanus, ita narratur in Exordio magno lib. III, cap. 28: « Vides, charissime, in quanto tædio et defectione mentis versamur, quia arctam et angustam viam, quam in Regula beatissimi Patris Benedictus proposuit, utcumque ingressi sumus. Sed utrum hæc nostra conversatio, Deo placeat, non satis constat nobis: præsertim cum ab omnibus vicinis monachis, tanquam noyarum rerum adinventores, et scandali schismatisque inventores dijudicemur. Super omnia vero mœroris acerbissimi jaculo transfigit cor meum paucitas nostra, quoniam singuli morte interveniente quotidie tollimur e medio; et sicut valde pertimesco, nobiscum pariter hæc nova cepta religio finem accipiet: quoniam personas in-

dustrias, et ad humilitatem sanctæ paupertatis idoneas, usque ad præsens Dominus associare nobiscum nequaquam dignatus est, per quas hujus nostræ institutionis formulam ad posteros transmittere valeamus: Quapropter, in nomine Domini nostri Jesu Christi, pro ejus amore arctam et angustam viam, quam in Evangelio sequacibus suis proponit (Matth. VII, 13), ingressi sumus, et in virtute obedientiæ tibi præcipio, quatenus post obitum tuum (tempore et modo quo ejusdem Domini nostri gratia decreverit) ad nos redeas, et de statu nostro, quantum ipsius misericordia voluerit, nos certos facias. » Ad quem infirmus: « Faciam, inquit, libenter, domine Pater, quod præcipis, si tamen tuis precibus adjuto, mandatum tuum licuerit adimplere. »

B 15. « Quo mortuo pauci fluxerant dies, et venerabilis abbas cum conventu fratrum in labore positus, sicut moris est, pausandi dederat signum: ipse quoque paululum remotus ab aliis, orationi insistens, caputio coopertus caput, sedebat. Et ecce frater ille defunctus, magna claritatis gloria perfusus, coram ipso astitit, ita tamen ut magis in aere levare, quam in terra consistere videretur. Requisitus quomodo se haberet, vel qualiter sibi esset, respondit: « Bene, optime Pater, bene mihi est: bene sit et tibi, quia per doctrinam et sollicitudinem tuam, illius interminabilis gaudii, illius incomprehensibilis pacis Dei quæ exsuperat omnem sensum, particeps esse merui, pro qua adipiscenda duos novi ordinis nostri labores patienter et humiliter sustinui. Et nunc C juxta tuum præceptum redii, gratiam et misericordiam Domini nostri Jesu Christi tibi Patri et fratribus tuis annuntians. Quia vera præceperas de statu vestro vos certificare debere; omni scrupulo dubietatis excluso certum teneatis, quod sancta et Deo placens est vita et conversatio vestra. Porro mœror, qui de non relinquenda posteritate præcordia tua nimium depascitur, quantocius a te repelletur, et in jubulum et exultationem evadet. Quoniam adhuc dicent filii sterilitatis tuæ in auribus tuis: Angustus est nobis locus, fac spatium ut habitare possimus. Ecce enim jam ex hoc tempore magnificavit Dominus facere vobiscum mitens vobis personas multas: inter quas erunt nobiles et litterati viri plurimi, qui ita domum istam D replerunt, ut hinc, tanquam examina apum æstuantia et redundantia, evolantes, plurimas mundi partes penetrent; et de semine Domini, quod in hoc loco coaluit, multiplices sanctarum animarum manipulos, ex universis mundi partibus collectos, cœlestibus granariis inferant. » His auditis abbas sanctus, gaudio et exultatione repletus, divinæ pietati gratias ex intimis medullis cordis retulit, felici experimento probans, quam veraciter Scriptura testatur, « Quoniam non derelinquit Dominus sperantes in se (Psal. xxxiii, 25). »

16. « Parabat interim nuntius cœlestis abire; sed sine benedictione Patris spiritualis, quod mirum dictu est, minime præsumpsit. Dixit itaque abbati:

« Tempus est, Domine Pater, ut revertar ad eum, A
 « qui me misit : et propterea peto, quatenus bene-
 « dictione tua firmatum me dimittas. » Cui stupens
 « et pavens abbas, respondit : « Quid est quæso quod
 « loqueris? Tu de corruptione ad incorruptionem,
 « de vanitate ad veritatem, de tenebris ad lucem,
 « de morte ad vitam transisti; et a me, qui sub his
 « omnibus adhuc miserabiliter gemo, benedictio-
 « nem petis? Hoc contra omnem juris et rationis
 « integritatem esse videtur. Ego potius a te debeo
 « benedici, et propterea obsecro te, ut benedicas
 « mihi. » Cui ille : « Non ita convenit, Pater : tibi
 « enim a Domino collata est benedicendi potestas,
 « utpote in apice dignitatis et spiritualis magisterii
 « constituto. Mihi vero discipulo tuo, qui per salu-
 « tarem doctrinam tuam hujus mundi inquinamenta
 « devitavi, benedictionem accipere optabile est :
 « neque enim prorsus hinc recedam, nisi benedi-
 « ctionem tuam meruero. » Abbas vero stupore et
 admiratione repletus, neque ausus ultra pertinaciter
 reniti, elevata manu benedixit ei : sicque illa sancta
 anima disparsens, speciem visibilem quam assumpserat,
 secretis invisibilibus restituit.

17. « Altera vice, cuidam ex fratribus viam uni-
 versæ carnis ingressuro, apparuit in visione innu-
 mera multitudo hominum, prope oratorium ejusdem
 ecclesiæ, juxta fontem quemdam lucidissimum, la-
 vans vestimenta sua : et in ipsa visione dictum est
 ei, quia fons ille fons Ennon vocaretur. Quod cum
 indicasset abbati, protinus intellexit vir magnificus
 per hoc divinam consolationem significari. » Hactenus
 auctor Exordii, ex quibus ultima leguntur in
 Vita S. Bernardi citata cap. 5, additurque : « Et
 multum quidem tunc abbas de promissione, sed plu-
 rimum postea de exhibitione lætatus egit gratias
 Deo per Jesum Christum. S. Hieronymus in locis
 Hebraicis : Ennon, inquit, ubi baptizabat Joannes,
 sicut in Evangelio scriptum est (Joan. iii), et ostenditur
 nunc usque locus, octavo lapide Seythopoleos
 inter Salim et Jordanem. »

18. Guilielmus præfatus ita auspiciatur caput 4
 Vitæ S. Bernardi : « Anno ab Incarnatione Domini
 1115, a constitutione domus Cisterciensis xv, ser-
 vus Dei Bernardus, annos natus circiter viginti tres,
 Cistercium ingressus cum sociis amplius quam tri-
 ginta sub abbate Stephano, suavi jugo Christi col-
 lum submitit. Ab illa autem die dedit Dominus be-
 nedictionem, et vinea illa Domini Sabaoth dedit
 fructum suum, extendens palmites suos usque ad
 mare, et ultra mare propagines suas. » Hæc ibi,
 quibus consonant quæ in Exordio parvo (quod tra-
 ditur anno 1120, a primis Patribus Cisterciensibus
 fuisse compositum) cap. 18 his verbis proferuntur.
 « Ergo istis temporibus Dominus visitavit locum
 illum. Nam tot clericos litteratos, et nobiles laicos,
 etiam in sæculo potentes et æque nobiles, uno tem-
 pore ad illam Dei gratia transmisit ecclesiam; ut tri-
 ginta insimul in cellam novitorum alacriter intra-
 rent, ac bene contra propria vitia et incitamenta

A malignorum spirituum fortiterque decertantes cur-
 sum suum consummarent. Quorum exemplo senes
 et juvenes diversæque ætatis homines, in diversis
 mundi partibus animati (videntes scilicet in istis
 possibile fore, quod antea impossibile formidabant)
 illuc concurrere, superba colla jugo Christi suavi
 subdere, dura et aspera regulæ præcepta ardentem
 amare, ecclesiamque illam mirabiliter lætificare et
 indeficienter corroborare cœperunt. »

CAPUT IV.

*Varia sub eo monasteria constructa. Statuta nova.
 Charta churitatis dicta.*

19. Quomodo ordo Cisterciensis cœperit extra
 primum domicilium propagari ita legitur apud Mau-
 rique, verbis ex Tabulario Firmitatis depromptis :
 « Tantus erat numerus fratrum apud Cistercium,
 quod neque substantia quam habebant eis sufficere,
 nec locus in quo manebant eos convenienter capere
 posset. Placuit itaque fratribus, ut locum alium quæ-
 rerent, in quo pars ipsorum, ab aliis corpore non
 anima separata, Deo devote et regulariter deservi-
 ret. Quem locum dum abbas Stephanus sollicite ac
 studiose perquireret, ad notitiam domini Gualteri
 Cabilonensis episcopi et canonicorum ejusdem civi-
 tatis, nec non ad aures duorum comitum, Gaudelrici
 videlicet et Guilelmi, aliorumque illustrium virorum,
 ista pervenit discussio. Qui vehementer inde gau-
 dentes, et terram suam undequaque perlustrantes,
 Deo volente tandem locum idoneum prædictis mona-
 chis, ad Deo serviendum et regulariter vivendum,
 invenerunt. Quibus inibi collocandis duo supradicti
 comites partem silvæ, quam incolæ loci illius Bragne
 appellant, læto animo præbuerunt. Pæ posteritati
 ergo notatum sit quod decimo octavo mensis Maii,
 anno Domini millesimo centesimo decimo tertio,
 monasterium Firmitatis supra Grosnam situm, prima
 filia ordinis Cisterciensis, in diocesi Cabilonensi,
 ab illustrissimis comitibus, Gauderico videlicet et
 Guillelmo, fundatum est. Cujus quidem ecclesia bea-
 tissimæ Mariæ Virginis per reverendissimum Gual-
 terem episcopum Cabilonensem, presentibus Josec-
 lino Lingonensi episcopo, dictis venerabilissimis
 comitibus, aliisque viris quamplurimis conspicuis
 pietate, consecrata fuit. Quo decimo sexto Maii,
 vigilia dedicationis ejusdem, venerabilis Pater Ste-
 phanus, abbas tertius Cisterciensis, sese conferens,
 fratrem Bertrandum cum aliis duodecim religiosis,
 propagandæ religionis causa, secum adduxit. » Hæc
 ex Tabulario Firmitatis, quibus similia habentur in
 Exordio magno lib. 1, cap. 33, et dein ista subjungun-
 tur : « Nec dubitamus quin prius sollicitudine pa-
 terna Stephanus eis, non dico pretio, sed virtutum
 odore locum ipsum cum ædificiis acquisierit, atque
 etiam ex Cistercii patrimonio reliquias, calices, orna-
 menta, vestimenta, libros ad divinum officium, ad
 mensam et ad lectionem claustrum necessarios, cæte-
 raque ad religionis statutum, juxta morem per ipsum
 in suo ordine institutum requisita, ministraverit. »

Distat hoc cœnobium Cabillone circiter decem passuum milibus.

20. Accessit anno sequente 1114 alterum cœnobium, Pontiniacum dictum, quatuor leucis ab urbe Autissiodoro distans, in ejus diœcesi fundatum est: atque hæc est secunda Cistercii filia, cui circiter centum monasteria traduntur subjecta, uti Firmitati triginta. At tertia filia Claravallis in diœcesi Lingonensi, a qua urbe quinque leucis distat, præesse aut saltem præfuisse traditur octingentis circiter monasteriis. De hujus origine ista habet Guillelmus lib. 1 Vitæ S. Bernardi, cap. 5: « Cum autem complacuit ei qui eum segregavit a sæculo et vocavit, ut ampliore gratia revelaret in eo gloriam suam; et multos filios Dei, qui erant dispersi, per eum congregaret in unum; misit in cor abbatis Stephani, ad ædificandam domum Claræ-vallis mittere fratres ejus. Quibus abeuntibus ipsum etiam dominum Bernardum præfecit abbatem; mirantibus sane illis, tanquam maturis et strenuis tam in religione quam in sæculo viris; et timentibus ei, tum pro tenuioris ætate juventutis, tum pro corporis infirmitate et minori usu exterioris occupationis. » Hæc ibi. Fuimus nos anno 1661 per plures dies Cistercii, et cum veneratione adivimus oratorium in quo S. Bernardus cum aliis novitiis pia exercitia egisse dicebatur. Fuimus tunc etiam in monasteriis Firmitate et Pontiniaco, ubique benevola charitate excepti, et in Vitis sanctorum colligendis adjuti. In veteri monasteriorum chronologia ista leguntur: « Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo decimo quinto, septimo Kalendas Julii, fundata est abbatia Claræ-vallis: eodem et eodem die abbatia Morimundi. » Quæ de dimissis a Stephano ex Cistercio ad dicta cœnobia monachis videntur esse intelligenda. Est autem Morimundus quarta Cistercii filia, in Lingonensi etiam diœcesi sita, in confiniis Lotharingæ et Comitatus Burgundiæ. Subsecutæ sunt constructiones plurimorum monasteriorum, quæ Carolus de Visch in Bibliotheca Scriptorum Cisterciensium, ex antiquissima Chronologia, recenset ultra nonaginta tempore S. Stephani erecta, non solum per omnes Galliarum provincias, sed etiam in Italia et Hispania, in Anglia, Germania et Suetia; atque ita, ut supra dictum est, « Ordo extendit palmites usque ad mare et ultra mare propagines suas. » Verum infra solum erecta fuisse viginti indicatur.

21. Ex istis illustris est Bona-Vallis, a Guidone archiepiscopo Viennensi, postea summo pontifice, Callisto II dicto, fundata, ut ex Chronico Bonavallensi his verbis refertur: « Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo decimo septimo, cum dominus Guido, sanctæ Romanæ Ecclesiæ legatus, Viennensis Ecclesiæ archiepiscopus, nunc autem papa catholicus, rediret a concilio quod apud Divionense castrum, cum multorum episcoporum et abbatum aliarumque religiosarum personarum conventu celebraverat, veniens ad novum monasterium, quod usitato vocabulo Cistercium nuncupabatur, rogavit

A Dominum Stephanum abbatem illius loci, ut in Viennensi suo archiepiscopatu monasterium construeret: ubi monachi sub regula et abbate viventes, pro se omni Clero et populo sibi commisso misericordiam Dei devote exorarent. Cujus petitioni idem abbas, communicato monachorum sibi commissorum consilio, annuens venit Viennam; et consilio et auxilio præscripti domini papæ Calixti, in valle quadam coepit cœnobium ædificare, quod Bonam vallem idem papa dictavit vocari. Et sciendum, quod omnes sumptus ad hoc opus necessarii ejusdem papæ providentia seu administratione provenerunt. » Hæc ibi.

22. Cum ita monasteria inciperent fundari et ordo Cisterciensis dilatari, Stephanus capitulo Cistercii celebrato, insignes leges seu statuta (*Chartam charitatis appellant*) suis præscripsit. « Considerans autem (uti in utroque Exordio legitur) hæc statuta nequaquam inconsulta sedis apostolicæ auctoritate firma esse posse, prædecessoris quoque sui imitatus exemplum, cum convenientia abbatum et fratrum suorum, Romam misit: a domino Calisto secundo tunc apostolicæ sedis pontifice, suppliciter petens, quatenus ea quæ cum coabbatibus et fratribus suis ad robórândam monastici ordinis disciplinam statuerat, auctoritate apostolica rata et inconcussa fore decerneret. Cujus petitioni summus pontifex clementer annuens, ad confirmationem ordinis decretum promulgavit, decimo Kalendas Januarii, indictione XIII, Incarnationis Dominicæ anno 1109, Pontificatus anno primo. » Hæc ibi. Continet autem hæc Charta charitatis capitula triginta, quæ ad dictum annum apud Manrique legi possunt, cap. 4, ubi ex manuscripto Clari loci cap. 5 ista adduntur: « Venerabilis Pater Stephanus, sagacitate pervigil ac mire providus, ad præcedendos schismatum surculos, qui succrescentes exoriturum mutux pacis præfocare poterant fructum, eximias leges condidit; et scriptum illud Chartam charitatis competenter voluit vocari, quod ea tantum quæ sunt charitatis, tota ejus series redoleat: ita ut nihil pene aliud ubique prosequi videatur, quam nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Quæ quidem charta, sicut ab eodem Patre digesta, a præfatis abbatibus confirmata, sigilli quoque apostolici auctoritate munita est. » Hæc ibi. Ipsum pontificis diploma habetur cap. 7. At quæ deinceps a S. Stephano statuta sunt, a morte ejus in unum collecta fuerunt: eademque in capitula 87 distincta edidit idem Manrique ad annum 1134, cap. 6. Quæ omnia apud eum videri possunt.

CAPUT V.

Onus abbatiale depositum: morbus, obitus, cultus.

23. « Cum beatus Pater Stephanus, uti in Exordio magno lib. 1, cap. 37, legitur, officium sibi commissum, secundum veram humilitatis Domini nostri Jesu Christi regulam, strenue administrasset, longo confectus senio, ita ut caligarent oculi ejus, et videre non posset, curam pastoralem deposuit. Sue-

cessit itaque ei quidam indignus, nomine Wido; A qui donis externis, ad instar sepulcri dealbati, non mediocriter pollens, interius erat putredine vitiorum sordens. Cum in ipso promotionis suae primordio fratrum de more professionem reciperet, idem Dei famulus Stephanus vidit in spiritu immundum spiritum ad illum venientem, atque in ejus os ingredientem. Vix mensis præterierat unus, et ecce revelante Domino, denudata est impuritas ipsius, et eradicata est mox de paradiso plantatio spuria, quam Pater coelestis non plantaverat; et substitutus est vir sanctissimus Raynardus.

21. Instante tempore quo emeritorum laborum senex in gaudium Domini sui introducendus, et de ultimo paupertatis loco, quem secundum consilium Salvatoris in hoc mundo elegerat, ad summi Patris familias convivium ascensurus decumberet; conveniunt fratres quidam, etiam ex abbatibus ordinis sui (quorum numerus eo tempore usque ad viginti excrevisse traditur) ut amicum fidelem et Patrem humillimum repatriantem devotissimis obsequiis et precibus prosequerentur. Cum vero jam in agonia constitutus, morti approximaret, ceperunt fratres inter se loquentes, tanti meriti hominem beatificare, dicentes eum secure posse pergere ad Deum, qui tantum fructum in Ecclesia Dei temporibus suis fecisset. Quo audito, et recollecto prout potuit spiritu, quasi increpantis voce dixit: « Quid est quod loqui-
« mini? In veritate dico vobis, quia sic trepidus et
« sollicitus ad Deum vado, quasi qui nunquam ali-
« quid boni fecerim. Nam si aliquid boni in me fuit,
« vel si fructus aliquis per parvitatem meam prove-
« nire potuit, cooperante gratia Dei; timeo et valde
« contremisco, ne forte minus digne minusve humi-
« liter gratiam apud me detinuerim. » Hoc ergo perfectæ humilitatis scuto, quæ in ore sonabat et in corde vige-
bat, munitus, hominem exiit: et omnia nequissima adversarii tela, quamvis ignea, quamvis

sulphurea, potenter repellens, aerias tempestates securus pertransivit, et ad portas paradisi coronatus ascendit. Sacre corporis ejus exuviae, juxta prædecessoris ejus reliquias venerabiliter conditæ sunt: ut quibus in hac vita unus fuerat spiritus et una fides, sic etiam in æterna beatitudine non dispar esset gloria. » Hactenus dictum Exordium.

25. Tabulæ antiquæ Cistercienses produnt eum obiisse anno millesimo centesimo tricesimo quarto, die vicesimo octavo Martii: ad quem diem eum referunt Henriquez et Bucelinus in suis Menologiis, et Saussaius in Martyrologio Gallicano, cujus hoc est elogium: « Item ipso die depositio S. Stephani, tertii abbatis Cisterciensis, viri conspicuæ sanctitatis omniumque virtutum gratia decorati: qui sanctæ paupertatis æmulator ferventissimus, et eremi amator cupidissimus, feliciter exacta religiosæ professionis militia; postquam multos in Christi castra tirunculos, et in his aliorum ducem S. Bernardum transcripsisset, ovans ad supernæ gloriæ evocatus est bravium: cujus beata memoria sacris Ecclesiæ tabulis inscripta, fulget inter sanctorum natalitia insignis, decimo quinto Kalendas Maii. » Ad præsentem diem 17 Aprilis, ista leguntur in Martyrologio Romano: « Cistercii in Gallia S. Stephani abbatis, qui primus eremum Cisterciensem incoluit, et S. Bernardum cum sociis ad se venientem letus excepit. » Eodem die passim in Martyrologiis monasticis celebratur. Visitur hodie sarcophagum ad ingressum ecclesiæ Cisterciensis, versus claustrum capituli, cum hac inscriptione: « Sancti et venerabiles Patres, abbates monasterii et ordinis Cisterciensis fundatores et amplificatores, hic simul reconditi sunt, D. Albericus, D. Stephanus, D. Raynardus, D. Gozovinus, D. Fastradus, etc., quorum felices animæ, omnipotenti Deo viventes, nostri semper memores existant.

SANCTI STEPHANI

ABBATIS CISTERCIENSIS III

CENSURA DE ALIQUOT LOCIS BIBLIORUM.

(MABILL., *Opp. S. Bernardi*, III, XI.)

Frater STEPHANUS, Novi monasterii abbas, et D præsentibus et futuris servis Dei salutem.

Hanc historiam scribere disponentes, inter plurimos libros quos de diversis ecclesiis congregavimus ut veraciorem sequeremur, in quemdam fere ab omnibus multum dissonantem imegimus. Et quia illum plenioris cæteris invenimus, fidem ei accomodantes, hanc historiam, secundum quod in eodem

libro invenimus, scripsimus. Qua digesta, non modice de dissonantia historiarum turbati sumus, quia hoc plena docet ratio, ut quod ab uno interprete, videlicet beato Hieronymo, quem, cæteris interpretibus omissis, nostrates jamjamque susceperant, de uno Hebraicæ veritatis fonte translatum est, unum debeat sonare. Sunt tamen quidam Veteris Testamenti libri, qui non de Hebraico, sed de Chaldaico